

ГРОШОВІ КОШТИ ТА РОЗРАХУНКИ ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ

У статті вивчено форми та функції грошей, а також досліджено існуючі методи грошово-кредитної політики держави

Ключові слова: грошові кошти, грошовий обіг, готівковий обіг, безготівковий обіг, оборотні кошти

Постановка проблеми. Економічний розвиток суспільства спричинив появу електронної форми грошей, яка відображає їх інформаційну функцію. За її допомогою можна не лише оцінити реальний стан підприємства, але також прогнозувати його розвиток, планувати роботу. Інформаційний характер і нові підходи до суті грошей через призму науки викликають необхідність перегляду процесу ведення бухгалтерського обліку та контролю операцій з грошовими коштами та розрахунками. Будь-яке підприємство щоденно здійснює велику кількість розрахункових операцій зі своїми контрагентами, бюджетом, працівниками, власниками. У зв'язку із впровадженням Міжнародних стандартів фінансової звітності, нестабільністю законодавства та розвитком економіки саме операції щодо ведення обліку грошових коштів та розрахунків піддані найбільшим змінам. Тому наявність суперечливих питань та неузгодженостей при веденні обліку грошових коштів і розрахунків вимагає більш детального їх вивчення та пошуку єдиних шляхів вирішення цих проблем.

Аналіз останніх досліджень. При аналізі поглядів на сутність грошових коштів і розрахунків було виявлено, що питання їх обліку і контролю досліджувались багатьма науковцями, а саме: М.О. Вознюк, Р.Р. Коцовською, В.Г. Ричаківською, Р.С. Табачуком [1], А.С. Гальчинським [2], В.П. Завгороднім [3], Г.Г. Кірейцевим [4], В.Д. Лагутіним [5], Н.І. Ладутько [6], В.В. Сопко [7], М.І. Савлуком, А.М. Мороз, А.М. Коряк [8] та ін.

Так, Загородній А.Г. [3] та Вознюк Г.Л. [1] розглядають грошові кошти (кошти грошові) – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

М.І. Савлук, А.М. Мороз, А.М. Коряк [8] стверджують, що грошові кошти – доходи і надходження, що акумулюються в грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установ у банках і використовуються для забезпечення їх власних потреб або розміщені у вигляді ресурсів банків.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення форми грошей та дослідження методів грошово-кредитної політики держави.

Наукові результати. Гроші – найдинамічніший елемент економічної системи, а їх обіг формує кровоносну систему галузей економічної діяльності. Тому від стабільності грошей значною мірою залежить стабільність і ефективність економічної системи. Виконання грошима функції надають цілісності народному господарству окремої країни та частково світовій економіці. У свою чергу, стабільність і сила (міцність) національних грошей залежать від економічної могутності країни, конкурентоспроможності її товарів, соціально-економічної та політичної злагоди в державі та ін. [1]. Правильно діюча грошова система впливає життєву силу в кругообіг доходів і витрат, який уособлює всю економіку.

Гроші можуть виступати в різних формах (рис. 1) і проявляють свою сутність через функції, які вони виконують. Завдяки функціям грошей в якості засобів обігу та платежу, вони знаходяться в постійному русі. Рух грошей у внутрішньому обороті країни являє собою грошовий обіг, який виражений у готівковій та безготівковій формах, які, в свою чергу, опосередковують рух товарів і послуг, а також обслуговують нетоварні платежі. Тому не дивно, що основою грошового обігу є товарне виробництво, яке пов'язане з товарним оборотом.

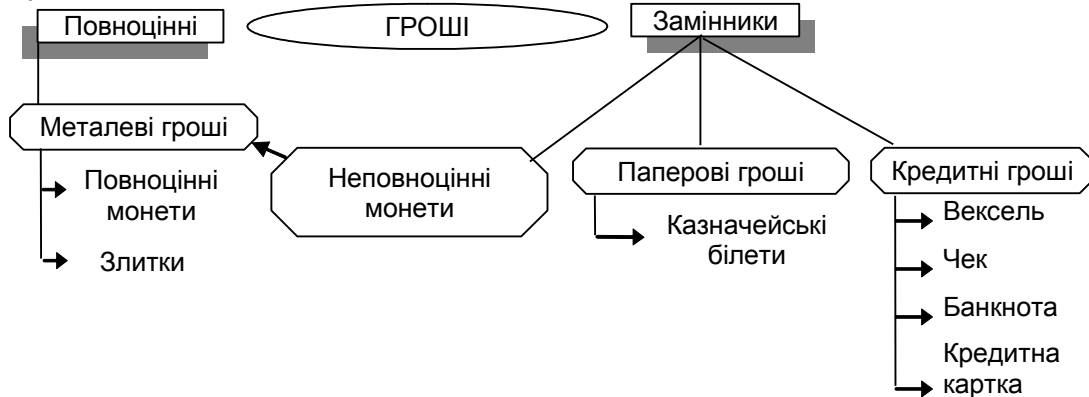

Рис. 1. Форми грошей

За допомогою грошового обігу здійснюються прямі та зворотні зв'язки між виробництвом і попитом. Але при цьому грошовий обіг не можна обмежувати участю грошей в товарному обороті, бо гроші, в свою чергу, здійснюють і самостійний рух.

Грошовий обіг – сукупність всіх потоків грошових коштів, які представлені готівковим обігом: рух банкнот, розмінних монет і паперових грошей (казначейських білетів); та безготівковим обігом: перерахування коштів з рахунка на рахунок підприємства через фінансово-кредитні установи на основі розрахункових і платіжних документів (рис. 2).

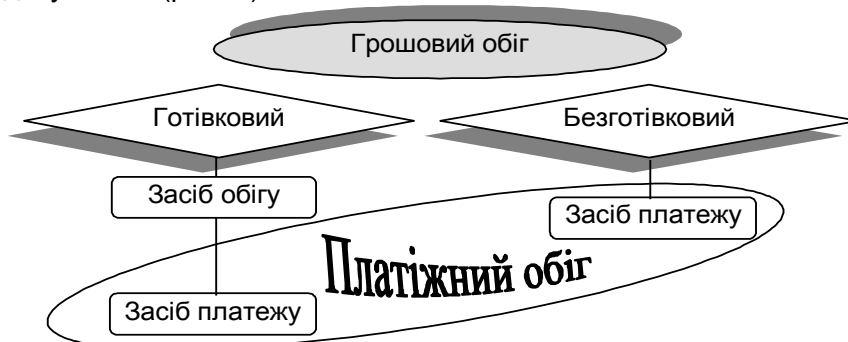

Рис. 2. Грошовий обіг

Сьогодні обмін у будь-якій економіці (ринковій, командній та ін.) здійснюється за допомогою грошей, які є мастилом, що полегшує цей процес. Навіть В.І. Ленін писав, що продукт окремого виробника, призначений для чужого споживання, може дійти до споживача і дати право виробнику на отримання іншого суспільного продукту тільки прийнявши форму грошей, тобто якщо він попередньо відображений в суспільному обліку як в якісному, так і в кількісному відношеннях.

Він також зазначав, що по-перше, гроші являють собою історично визначену, характерну розвиненому товарному господарству форму економічних зв'язків між товаровиробниками, а по-друге, гроші слугують засобом стихійного обліку кількості та якості суспільної праці товаровиробників, що здійснюється на ринку.

Регулювання грошового обігу здійснюється на основі використання законів грошового обігу. Рівновага товарної й грошової маси залежить від трьох факторів: кількості проданих товарів, рівня товарних цін, швидкості обертання грошової одиниці. Всі ці фактори безпосередньо залежать від стану й рівня виробництва, використання переваг суспільного поділу праці, рівня продуктивності праці [4].

Якщо в країні ростуть ціни, то при незмінному обсязі виробництва і тій же швидкості обороту грошей маса грошей в обігу має бути збільшена. При незмінних цінах і обсягу виробництва гроші починають обертатися з більшою швидкістю, і в цьому випадку можна обійтись меншою кількістю грошей. Кількість грошей, що обертаються в країні, має відповідати обсягу торгових угод за певний період при нормальній швидкості обігу грошей. Підтримання такого балансу в країні досягається за допомогою сукупності методів грошово-кредитної політики, яка здійснюється від ім'я держави центральним банком.

Таким чином, паперово-грошовий обіг характеризується надзвичайною нестійкістю, бо випуск грошей визначається не потребами товарного обігу, а потребами держави. При такому механізмі автоматичного вилучення коштів надлишок грошей в обігу відсутній. Україна сьогодні розбудовує новий паперово-грошовий обіг, обов'язки підтримання товарно-грошової рівноваги в країні покладені на Національний банк України, який виступає організатором і виконавцем грошових розрахунків.

Як вже зазначалось, грошовий обіг поділяється на безготівковий та готівковий обіг, між якими існує тісний зв'язок: обороти готівкових і безготівкових коштів взаємно доповнюють і обумовлюють один одного. Проте безготівковий обіг є більш контрольованим.

Готівковий обіг здійснюється через оплату купівлі товарів і послуг та боргових зобов'язань у сфері особистого споживання за допомогою банківських чи казначейських білетів та розмінною монетою. Це пов'язано з тим, що розмір грошових платежів тут у середньому менший, а потреба в негайному їх здійсненні значно вища. Тому платежі готівкою у сфері особистого споживання вигідніші й зручніші, ніж через банки. Але з розвитком товарно-грошових відносин, удосконаленням кредиту та комп'ютеризацією банківської діяльності сфера готівкового обігу поступово буде все більше звужуватися [5].

У грошовій системі України готівковий обіг має значну роль, пов'язану, в основному, з обслуговуванням населення в процесі формування та розподілу його грошових доходів. Він, в основному, опосередковує оборот грошових доходів і витрат населення, приватних громадян, що займаються індивідуальною трудовою діяльністю, приватних підприємців і меншою мірою – внутрішньогосподарський оборот.

Тоді як безготівкові кошти ("нематеріальні" гроші, які існують тільки на рахунках кредитних установ) на сучасному етапі розрахунків використовуються між юридичними особами (підприємствами, установами, організаціями) та все більшою мірою населенням.

Переважаючою частиною грошового обороту є безготівковий обіг, це зумовлено, насамперед, вигідністю таких розрахунків для економічних суб'єктів. Ряд вчених сутність безготівкових розрахунків зводить до розрахунків у сфері безготівкового обігу. Так, В.Д. Лагутін визначає безготівкові розрахунки як розрахунки, що проводяться без участі готівки, тобто у сфері безготівкового грошового обігу [5].

Коцовська Р., Рисаківська В., Табачук Р. і Вознюк М. під безготівковим платіжним оборотом розуміють ту частину платіжного обороту, яка проводиться за рахунками в банках, а не готівкою [1].

М.І. Савлук, А.М. Мороз, А.М. Коряк наводять таке визначення безготівкових розрахунків – це грошові розрахунки, що здійснюються шляхом записів на відповідних рахунках клієнта (розрахункових, поточних тощо) [8].

Рівень розвитку безготівкового обороту в тій чи іншій країні залежить від рівня розвитку товарно-грошових відносин, досконалості банківської справи, цілей і методів регулювання грошового обороту. Скажімо, нині у зв'язку з низьким рівнем товарно-грошових відносин та примітивністю банківського обслуговування у сфері особистого споживання безготівкові гроші використовуються вкрай нераціонально.

Якщо ж розглядати “вміст” грошей, то власне гроші являють собою активи, які можна негайно використовувати для платежів. Сюди входить готівка (паперові та металеві гроші), а також депозити на рахунках, на які можна виписувати чеки [7].

Виникнення депозитних, а далі й електронних грошей, за допомогою яких здійснюється автоматичне переведення грошових сум за безпосереднім розпорядженням власника поточних рахунків, органічно поєднало в собі переваги депозитної та готівкових форм грошей. Тут немає потреби переносити великі маси готівки, досягається значна економія витрат, кожен платник може миттєво виконати платіж.

На певному етапі розвитку суспільства з появою банків з'являються кредитні гроші. Кредитні гроші – це знаки вартості, які виникли на основі кредиту та виконують функції засобу обігу та засобу платежу. На відміну від паперових грошей кредитні гроші одночасно є знаками вартості та кредитними документами, які виражають відносини між кредитором і позичальником.

Могутність будь-якої країни залежить значною мірою від стабільності кредитно-паперових грошей. Завдяки позитивним характеристикам кредитних грошей значною мірою долається криза неплатежів, впроваджуються прогресивні форми грошового обігу, може стримуватись інфляція.

Тому при розгляді форм безготівкових розрахунків (видів кредитних грошей) було визначено, що широким впровадженням векселів можна значною мірою подолати кризу неплатежів. На відміну від паперових грошей, що можуть випускатися безпосередньо для покриття дефіциту державного бюджету (що стимулює інфляцію), банкнота, що випускається з цією метою під боргові зобов'язання казначейства, за оптимальних розмірів державного боргу не є фактором інфляції. Широке впровадження чеків і векселів розширює сферу безготівкових розрахунків, що є прогресивною формою грошового обігу [6].

Взагалі, чек – універсальний платіжний засіб, який застосовується як у внутрішньому обороті країни (при отриманні готівки, при розрахунках за товари та послуги), так і в міжнародних розрахунках.

Наступна складова кредитних грошей – кредитна картка – іменний документ, який випускається банком або торговельною фірмою, який посвідчує особу власника рахунка в банку та дає право на придбання товарів і послуг у роздрібній торгівлі без оплати готівкою. Кредитні картки дають можливість мати у розпорядженні менше готівки та чекових вкладів для укладення угоди. Інакше кажучи, вони допомагають синхронізувати витрати та доходи, зменшуючи тим самим необхідність у збереженні готівкових і чекових вкладів [6].

Розрахунки пластиковими картками передбачають попереднє відкриття картрахунка, на який власник вносить певну суму коштів (перераховує з поточного та ін. рахунків), у межах якої він зможе проводити безготівкові розрахунки. У країнах з високим рівнем розвитку банківської системи широко застосовуються різні види пластикових карток. Найбільш поширеними є Visa, Mastercard, American Express та ін.

Грошові кошти підприємств і господарських організацій – оборотні кошти, які будуть використані на оплату виробничих запасів; відрахування на соціальне

страхування та в інші централізовані фонди до їх перерахування; частина прибутку до його відрахування в бюджет і чистий прибуток до використання за призначенням; кошти амортизаційного, ремонтного фонду до їх використання за призначенням; залучені кошти інших підприємств і організацій, громадян шляхом випуску акцій [7].

Для підприємства основним завданням є оптимізація середнього поточного залишку його грошових коштів, яке забезпечує їх ефективне використання: надлишок призводить до втраченої вигоди від фінансових вкладень, нестача викликає труднощі у розрахунках з постачальниками, податковими органами, а також з персоналом по оплаті праці тощо.

Оскільки грошові кошти є формою вираження оборотних коштів, то необхідно з'ясувати, яке місце вони займають у кругообороті засобів підприємства.

При вивченні поняття "оборотні кошти" проаналізовано погляди провідних вчених, та було виявлено, що під визначенням "оборотні кошти" автори розуміють:

– сукупність всіх виробничих засобів підприємства, його дебіторська заборгованість, грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції та векселі;

– грошові кошти, які перебувають в обігу;

– грошові кошти підприємства, які авансуються (в матеріальні цінності) для формування оборотних фондів та фондів обігу.

Висновок. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що такий об'єкт бухгалтерського обліку як грошові кошти займає значне місце в життєдіяльності підприємства, є вираженням оборотних коштів на стадіях постачання і реалізації кругообороту діяльності та вираженням капіталу підприємства, який спрямований на забезпечення його повноцінного функціонування.

В товарному господарстві, яке засновано на приватній власності, гроші слугують знаряддям диференціації товаровиробників, збагачення людини людиною. Вони є інструментом, який полегшує проведення розрахунків і забезпечує задоволення вимог суб'єктів господарювання, які виникли при укладанні договорів.

Список використаних літературних джерел:

1. Котовська Р.Р., Ричаківська П.Г., Табачук Р.С., Вознюк М.О. Операції комерційних банків – Львів : Центр Європи, 1997. – 276 с.

2. Гальчинський А.С. Теорія грошей : Навч. посібник. – К. : Основи, 1998. – 415 с.

3. Завгородній В.П. Бухгалтерський учет в Україні (С использ. нац. стандартов): Учеб. пособие для студентов вузов. – 5-е изд., доп. и перераб. – К.: А.С.К., 2001. – 848 с.

4. Організація міжнародних кредитно-розрахункових відносин: Навчальний посібник / За ред. проф. Г.Г. Кірейцева. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 368 с.

5. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посібник. – 2-е вид. стереот. / В.Д. Лагутін. – К. : Знання, 2001. – 216 с.

6. Ладутько Н.И. Учет, контроль и анализ денежных средств, расчетных и кредитных операций. – Минск: ООО "Мисанта", 1997. – 212 с.

7. Сопко В.В. Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник. – К.: КНЕУ, 2000. – 260 с.

8. Савлук М.І., Мороз А.М., Коряк А.М. Вступ до банківської справи. – К.: Лібра, 1998. – 344 с. С. 37,42,224.

СЬОМЧЕНКО Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Запорізького національного університету.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2012 р.